

Wie weet is het halve werk al gedaan. Wordt het Utrechts Documentatiesysteem een nationaal kennisinstituut?

Jean Penders

Van de tijd die voor een onderzoek beschikbaar is, gaat vaak de helft op aan het uitzoeken van dat wat achteraf al lang bekend blijkt te zijn. Maar het valt niet mee om er achter te komen of dat halve werk al gedaan is. Het Utrechts Documentatiesysteem (UDS) is opgezet als een eigenzinnige extra toegang tot de op vele plaatsen verspreide informatie. Hoewel de opzet voor tenminste heel Nederland bedoeld is, volgen nu, om nader aan te geven redenen, enkele praktijkvoorbeelden uit Utrecht.

De Lange Viestraat

Er is in deze straat nogal wat gebeurd sinds het kadastrale minuutplan rond 1832 getekend werd. De straat werd eind 19de eeuw aan de noordzijde verbreed en in de dertiger jaren van de 20de eeuw aan de zuidzijde; dat geeft problemen bij historisch onderzoek. De gevelsteen “In den royen os, 1639” komt volgens de recente catalogus van het Centraal Museum uit Lange Viestraat 4. Bouwhistorisch onderzoek in dat pand zal de context niet opleveren. De steen komt uit een in 1906 gesloopt pand, dat 25 meter oostelijker lag, en wel geheel ter plaatse van het huidige wegdek. Het uitzoeken van alle adressen aan beide zijden van de straat, vóór en na de sloop, kostte een half jaar. Maar alle oude bouwtekeningen zitten nu wel op de juiste plek en dat werk loont. Kort geleden kreeg Jan van der Hoeve, bouwhistoricus te Utrecht, een bouwplan ter beoordeling voor Lange Viestraat 2. Het betreffende pand is gemeentelijk monument, niet in de laatste plaats vanwege de enkele jaren geleden verwijderde koperen lunchroom-pui. De vraag was: zou het pand nog resten van de voorgaande bebouwing kunnen bevatten? Op grond van het inmiddels beschikbare materiaal leek dit direct al onwaarschijnlijk, en de bouwtekening uit 1936 bevestigde dit.

Toch was de vraag niet zo vreemd. Toen in 1985 aan de overzijde weer eens fors gesloopt werd, werd dat werk niet bouwhistorisch begeleid. Bekend was immers dat ook aan die zijde, al in de 19de eeuw, de rooilijn fors naar achteren was verlegd. Pas later bleek bij het genoemde onderzoek dat het minst aantrekkelijke pand uit die wand, Lange Viestraat 15, in 1881 niet gesloopt, maar ingekort was. De bouwtekening uit 1881 geeft dan ook de “vernieuwde voorgevel”. Mogelijk verdween hier dus een middeleeuws pand, ongezien.

Kasteel Vredenburg

Tegelijk met deze sloop vond schuin hier tegenover de grootste opgraving van Utrecht plaats: die naar de restanten van kasteel Vredenburg. Hoe prijzenswaardig dit archeologisch onderzoek ook was, er was daarbij toch wel heel duidelijk iets misgegaan doordat niet op het juiste moment de juiste informatie beschikbaar was. Er is fel actie gevoerd, niet speciaal tegen de bouw van het muziekcentrum. De wens was namelijk in de nieuwbouw zoveel mogelijk op te nemen van wat opgegraven werd. Een affiche meldde: “Een monument is om op te spelen, niet om op te blazen”. Architect Herman Hertzberger wilde graag meewerken aan het behoud, maar de planvoorbereiding was al te ver gevorderd. Schrijnend, want de historische vereniging Oud-Utrecht had al jaren voordien precies aangegeven wáár wát te verwachten viel van dit kasteel uit 1528. Helaas was die brief zoek geraakt. De architect deed zijn best en daaraan is te danken dat nu ondermeer een schietgat van het noord-oostelijk bastion nog te zien is.

Betreuenswaardig is echter dat op dat moment niet verwezen werd naar de redengevende omschrijving van “de rondom de oude binnenstad gelegen wallen, afkomstig van de vroegere verdedigingswerken [...]”. Duidelijk staat daarin ook als rijksmonument vermeld “de restanten van de citadel Vredenburg”. Of de onder doorhalingen zichtbare oorspronkelijk beschermde kadastrumnummers hiermee in overeenstemming zijn, kan het Actualiseringsproject van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg te zijner tijd wellicht vertellen; de intentie van de wetgever is echter duidelijk geschonden.

Misschien kan niet op dat project gewacht worden, de citadel is nu weer actueel: het Muziekcentrum gaat opnieuw groots op de schop. En niet alleen het genoemde schietgat lijkt onbeschermd, er wordt nog een ander element ernstig bedreigd. Op de door de historische vereniging aangedragen bouwtekening van de 16de -eeuwse architect, Keldermans, staan enkele ‘slordigheidjes’, die op de bekendere 19de-eeuwse natekening niet voorkomen. Enkele delen van de te bouwen muren waren weggelaten. Bij de opgraving bleek waarom: er hoefde daar niet gemetseld te worden, want enkele stukken van het in 1528 geconfisceerde Catharijneklooster van de Johannieten bleven staan. Dankzij de genoemde acties werd een blok van de onbekendste romaanse kerk van

Afb. 1. Utrecht - Lange Viestraat 15 (gesloopt 1985) met links pand Wijk C, nr 191. Aquarel door J.P.C. Grollman, ca 1885.

Utrecht gered, zij het niet in situ. In het licht der ontwikkelingen rijst de vraag hoe duurzaam deze redding was.

Doel van het Utrechts Documentatiesysteem

Bovenstaande case-studies zijn gebaseerd op het - op dat moment vooral nog - papieren UDS. Er moge uit blijken dat er nu al veel Utrechts materiaal ontsloten is.

Al ruim 20 jaar is de motivatie van de groep vrijwilligers die hieraan werkt - aangevuld met enkele beroepskrachten - het bevorderen van een respectvolle omgang met het culturele erfgoed, gestoeld op begrip voor de geschiedenis van de gebouwde omgeving. Het middel daartoe is in hun ogen het documentatiesysteem. In eerste instantie werd dit opgezet als een papieren encyclopedie voor Utrecht. De reeks klappers

omvat nu 20 strekkende meter en staat in Het Utrechts Archief en de Gemeentebibliotheek het publiek ter beschikking. Een belangrijk aandachtsveld is de bouwhistorie; die is niet alleen onmiskenbaar relevant voor Utrecht, maar tevens voor de monumentenzorg in heel Nederland. Dat 'relevant' is altijd ruim opgevat, er zijn geen grenzen gesteld aan de onderwerpen, maar er zijn wel langzaam verschuivende prioriteiten die bepalen wat opgenomen wordt. Geleidelijk is een verbreding ontstaan, waarbij - naast de algemene monumenten-topics - de topografische ontsluiting van Nederland op de UDS-manier aandacht krijgt. Daarom werken organisaties als de Stichting Bouwhistorie Nederland en Het Gelders Genootschap mee. De initiërende instanties, Het Utrechts Monumentenfonds en de Gemeente Utrecht, hoeven zich echter geen zorgen te maken over de relevantie van de inhoud voor hun werkgebied: de stad Utrecht ligt nu ruim 20 jaar vóór op de rest van Nederland.

Omdat de papieren vorm in toenemende mate als een beperking gevoeld werd in het licht van de geschetste ontwikkeling, is nu een begin gemaakt met een ontsluiting via internet op www.documentatie.org. Was de papieren vorm al onconventioneel, de digitale vorm is een buitengewoon eigen-wijze site. Omdat de dikke encyclopedie nog steeds goed bevalt, is niet gekozen voor een variant op een bestaand digitaal systeem, maar iets nieuws ontwikkeld. De voordelen van het bladeren in klappers dienden daarbij behouden te blijven en toch moesten de vele extra mogelijkheden van de automatisering in te passen zijn. Het eerste resultaat van deze ontwikkeling, die enkele jaren gekost heeft, wordt nu gepresenteerd.

De opzet

Het doel van de site documentatie.org is het gestructureerd aanbieden van, dan wel de weg wijzen naar antwoorden in woord en beeld op vragen de monumentenzorg betreffende, in de ruimste betekenis van het woord. Tot de doelgroep behoort zowel de leek als de vakman. Het gaat om het hele spectrum, van het wekken van belangstelling tot het bevorderen van wetenschappelijk onderzoek.

De eerste stap van een zoektocht op internet is het bedenken van een bruikbaar trefwoord. De meeste mislukte surftochten zijn niet het gevolg van het ontbreken van de gezochte informatie maar van het op de 'verkeerde' plaats stellen van de 'verkeerde' vraag. Het adres *Oudegracht 99* te Utrecht biedt geen ingang op diverse sites tot de daar wel aanwezige afbeeldingen of literatuurverwijzingen. Ook *Huis Oudaan* is verkeerd gekocht: alleen *Oudaan* helpt in die sites verder. Alleen moet de doorzetter, die uiteindelijk een literatuurlijst te pakken heeft, er zelf op bedacht zijn dat een deel van de gevonden informatie een kasteeltje te Breukelen betreft. Het UDS echter helpt bij al deze ingangen wel verder en waarschuwt ook voor de laatst genoemde valkuil. *Heemstede* is niet alleen de naam van een kasteel bij Houten, maar ook een nogal onbekende officiële plaatsnaam aldaar, niet te verwar-

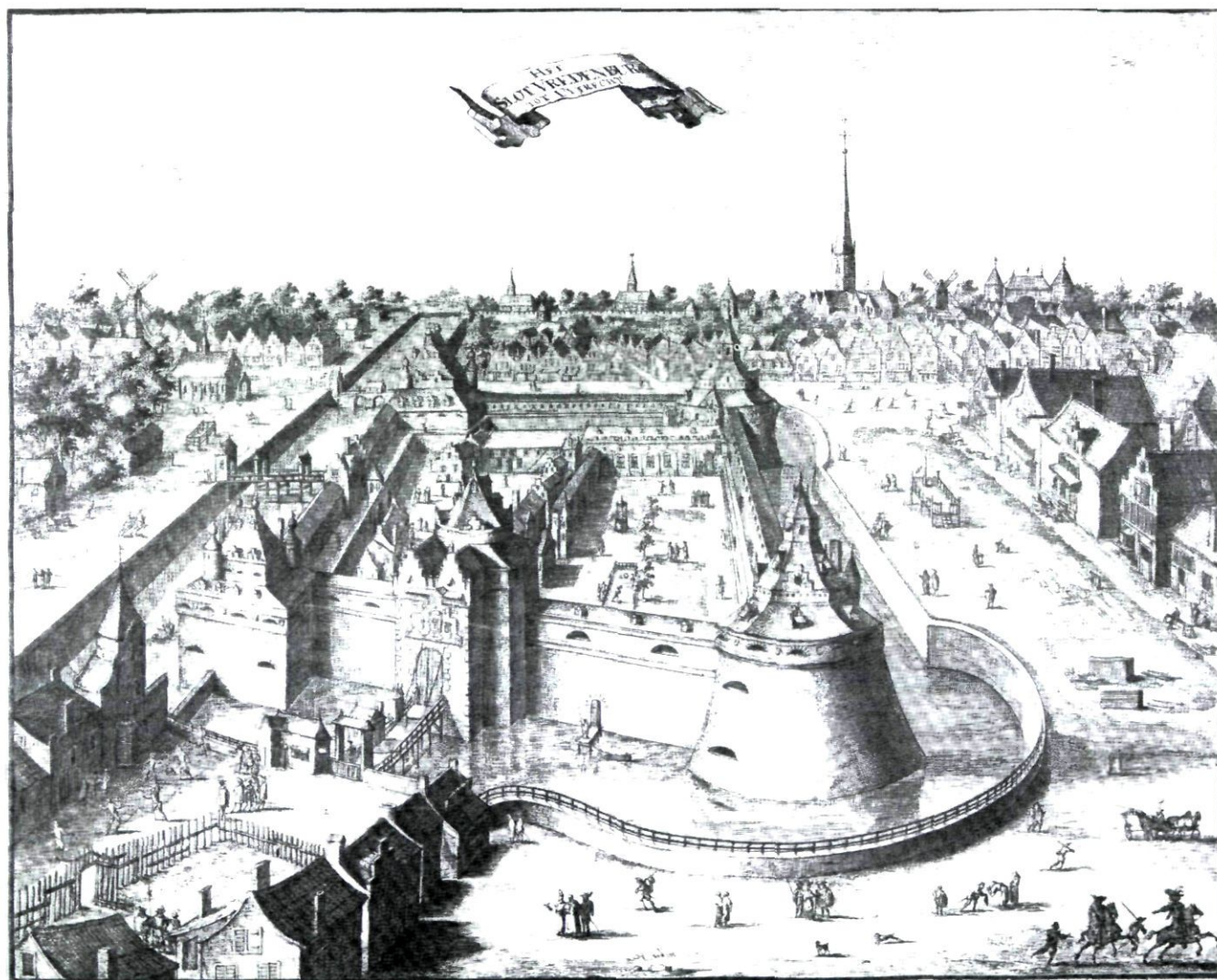
ren met die in Noord-Holland. Ook *Harderwijk* is trouwens een plaatsnaam in Noord-Holland. Wie in de monumentenliteratuur *Heikant* tegenkomt, moet niet denken dat snel in de atlas te kunnen vinden: de plaatsnaam komt nu nog twintig keer voor in Nederland. Het UDS geeft ze allemaal, met coördinaten, de gemeente en de juiste bladzijde in de topografische atlas 1:25.000. Ook de juiste locatie van "Heikanten", die nu geen officiële plaatsnaam meer zijn, is aangegeven.

Wanneer een zoektocht dreigt vast te lopen biedt de verfijning of verruiming van de zoekterm vaak de oplossing. Hoewel het UDS bepaald geen UDC is, past het 'stamboomdenken' van de Universele Decimale Classificatie binnen het raamwerk van het UDS. Via overkoepelende begrippen terug 'surfend' naar onderdelen van een grotere eenheid, verwijst

alles binnen het UDS naar alles. Zo leidt *Rijn*, via *Rijnhout* naar *hout*, *houtconstructie*, *kap*, *spant*, *korbeel*, *telmerk*, *merkten*, *steenhouwersmerk*, *natuursteen*, *tufsteen*, *Rijntol* weer naar de *Rijn*, en onderweg heeft men dan heel wat gezien.

Zelfs degene die er maar niet op komt wat hij nou precies wil vragen, wordt zoveel mogelijk geholpen. Informatie over een onbekend adres is niet het allermoeilijkst: de plattegrond biedt uitkomst, hierover meer bij 'Utrecht'. Als hulpmiddel bij andere begrippen geldt de 'zoekplaat', ook hierop wordt terug gekomen.

Wat levert het zoeken in documentatie.org uiteindelijk op? Verwijzingen naar meer informatie, verwijzingen naar literatuur en - voor wie geluk heeft - teksten en afbeeldingen. Een

Afb. 2. Utrecht - kasteel Vredenburg: situatie na 1528. Gravure door C. Dekker, 1656.

belangrijke rol wordt toegekend aan de 'externe link'. Tal van onderzoeksinstanties, zoals die waarmee het UDS samenwerkt binnen het Platform Mariaplaats, hebben een eigen site met een eigen manier om hun vakgebied te ontsluiten. Op twee manieren wil het UDS daarmee samenwerken. Eerstens door bij relevante trefwoorden op het bestaan van die site te wijzen.

De site van Menno van Coehoorn is aanklikbaar bij *verdedigingswerk*, die van Bureau Monumenten en Archeologie Amsterdam bij *monument - Amsterdam*. Belangrijker nog is de mogelijkheid van het 'dieplinken': binnen die sites wordt de relevante pagina opgevraagd. De teksten en afbeeldingen uit de genoemde sites verschijnen bij respectievelijk *rondeel* en *Amsterdam - Nes 89*. Zo ook geeft *Harderwijk* een directe verbinding met de gemeentelijke site aldaar, met de historische vereniging Herderewich, verschijnt een literatuurlijst uit het Gelders Documentatiecentrum en alle afbeeldingen uit 'Gelderland in beeld'. Binnen die sites kan naar hartelust verder gewerkt worden, dus wie een foto van *Oudegracht 99* bij Het Utrechts Archief wil bestellen, hoeft maar te klikken.

De pretentie van het UDS een 'eigen-wijze' zoekmachine te zijn voor de monumentenzorg in de ruimste betekenis, is hierdoor minder arrogant dan het lijkt. Kortom: de ideale site is niet één site, maar een netwerk van gekoppelde informatie-systemen.

Wat komt er, wat zit er nu in het UDS?

De studiedag van het Platform Mariaplaats kwam in zekere zin te vroeg. Technisch draait de site nu wel goed, de bezoeker gaat het echter meer om de huidige inhoud dan om de potentie. De miljoenen hyperlinks moeten nog handmatig worden aangebracht. Bij het nu pas op dreef komende vullen van het geschapen kader is veel aandacht besteed aan de voorbeelden, zoals de genoemde, die de mogelijkheden van het systeem demonstreren. Het gevaar bestaat dat de feitelijke inhoud daardoor voorlopig nog teleurstelt. In de toekomst ligt dat anders en ook technisch zal de site dan beter werken. Er is nu gekozen voor een werkwijze en resolutie die afgestemd is op de situatie die over enkele jaren gebruikelijk zal zijn. Wie het geluk heeft al over een snelle verbinding en een groot scherm te beschikken, ziet hoe *documentatie.org* over enkele jaren overal zal werken. Een recente demonstratie in Kiev was - technisch gezien - dan ook geen succes, de telefoonverbinding was te langzaam. Om de lezer niet teleur te stellen worden hierna niet alleen vrome wensen geuit, maar ook een kijkje op de inhoud gegeven, zoals die bij het verschijnen van dit Bulletin beschikbaar is.

Niet-topografische onderwerpen

Monumentenzorg in ruime zin en bouwhistorie in het bijzonder zijn de hoofdzaken. Hieronder valt de jurisprudentie over het zonder vergunning schilderen van een niet-beschermd gebouw en ook het dagelijks leven in de middeleeuwen. Wat over de algemene onderwerpen te vinden is, valt moeilijk te

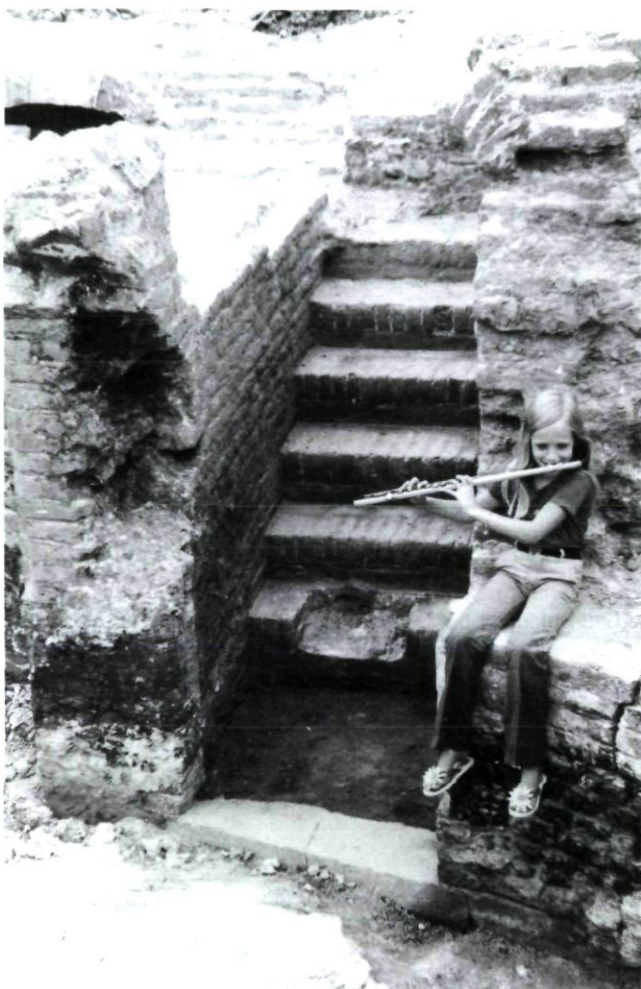
omschrijven, een 'surftocht' met behulp van de vele verwijzingen biedt inzicht. Vooralsnog levert die zoektocht vooral literatuurlijsten op, nog weinig teksten en beelden.

Naast het systeem van kruisverwijzingen staat de zoeker nog een ander middel ter beschikking. Als hulp op de weg naar het onbekende trefwoord is in het UDS de 'zoekplaat' beschikbaar. Bij de vraag naar het onbekende 'dinges', bij "ach, hoe heet dat houtje nou toch" neemt het UDS het principe van een didactisch waardevolle tekening van Bart Klück als uitgangspunt. In een opengewerkt huis zijn door hem 80 bouwkundige termen aangegeven. In het UDS zijn deze aanklikbaar voor nadere informatie: verwijzingen naar aanverwante begrippen, een literatuurlijst, foto's. Bij de zo gevonden foto's staat het betreffende adres vermeld, aanklikbaar, zodat zo mogelijk meer informatie over het pand in kwestie verkregen kan worden. Hoewel idealiter de definities uit *Bouwkundige termen* van Haslinghuis, bewerkt door H. Jansse, bij ieder trefwoord direct in beeld zouden moeten verschijnen, wordt er vooralsnog van uitgegaan dat dit standaardwerk bij velen in de kast staat, zodat met een verwijzing hiernaar volstaan wordt. Ook deze 'Haslinghuis' bevat veel verklarende tekeningen, maar deze zijn niet altijd even snel op te sporen. Daarom verzamelt *documentatie.org* de verklarende tekeningen en foto's onder het trefwoord *zoekplaat*: een gemakkelijk te onthouden term. Daarnaast is een dergelijke afbeelding, zoals het genoemde huis, te vinden onder *bouwkundige term*, onder *huis* en bij alle aangegeven termen. Dit systeem van 'zoekplaten' zal de komende tijd uitgebreid worden middels foto's met aanklikbare termen.

Plaatsnamen

Gemakkelijker is het topografisch deel van de informatie te ontsluiten. Het is de bedoeling om op den duur alle plaatsnamen in (tenminste) Nederland te definiëren. Dat betekent de keuze van een uniek trefwoord (door zonodig een toevoeging aan de plaatsnaam toe te kennen), bepaling van de positie in GIS-coördinaten, aanduiding van provincie en gemeente (op een vast moment). Tevens worden oude schrijfwijzen vermeld en gewaarschuwd voor plaatsnamen, waarmee verwarring mogelijk is. Zo werden *Sint Odiliënberg* en *'s-Heerenberg* vroeger (en nu nog wel) aangeduid als *Berg*, en van daarop lijkende plaatsnamen kent het UDS er een stuk of vijftig. Dat vanuit oude schrijfwijzen naar de huidige verwezen wordt, spreekt vanzelf. Wanneer in de monumentenliteratuur vervallen plaatsnamen voorkomen, worden deze op dezelfde wijze opgenomen. Meestal is de vindplaats in enkele atlansen aangegeven. De stand van zaken op dit moment: van alle plaatsen waarover informatie in het UDS voorkomt, zijn bovenstaande gegevens op de site te vinden. Voor de provincies Utrecht, Flevoland en Limburg zijn alle officiële plaatsnamen opgenomen, ook al omvatten enkele plaatsen maar één pand. Alle gemeentenamen zijn opgenomen (weer volgens de situatie op de peildatum). In totaal 4.531 plaatsen in Nederland zijn nu gedaan.

Monumentenliteratuur: van zes reeksen standaardwerken,

Afb. 3. Utrecht - foto van affiche "Een monument is om op te spelen, niet om óp te blazen". Foto auteur, 1976.

waaronder *Monumenten in Nederland*, de *Voorloopige Lijst van de Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst* en de *Geïllustreerde Beschrijving* daarvan, wordt per plaatsnaam een literatuurlijst gemaakt, met vermelding van de bladzijden. Dit is nu volledig gedaan voor Groningen, Drenthe, Flevoland, Gelderland, Utrecht en Zeeland. Aan Nederlands Limburg wordt nu gewerkt. Talloze andere naslagwerken zijn in dit proces meegenomen of waren voordien al uitgewerkt.

Gebouwen

Bij het uitwerken van de literatuur wordt voor veel specifieke bouwwerken een aparte literatuurlijst gemaakt. Dat hierbij kruisverwijzingen gemaakt worden tussen adressen en diverse namen en functies, spreekt voor zich. Dit sluit aan bij het streven de rijkdom van het bouwhistorisch onderzoek te ontsluiten. Een aantal bouwhistorici heeft zijn of haar oeuvrelijst ingeleverd. Deze is vervolgens in literatuurlijsten uitge-

werkt op bouwwerk, naam van de onderzoeker en eventueel onderzoeksbureau. De Stichting Bouwhistorie Nederland streeft naar het bevorderen van bouwhistorisch onderzoek, maar acht zich niet geroepen om uitspraken te doen over het *werk van personen*. Door *documentatie.org* te raadplegen kan de potentiële opdrachtgever zich zelf een oordeel vormen van het oeuvre van een bouwhistoricus en desgewenst de rapporten inzien; deze behoren, naar de mening van de SBN, beschikbaar te zijn in de bibliotheek van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Voor het UDS is het voordeel dat hiermee een ontsluiting bereikt wordt van wat genoemd wordt 'het grijze circuit': de relevante literatuur die bij onderzoek zo licht over het hoofd gezien wordt. En zo weet je of het halve werk al is gedaan.

Speciale aandacht wordt in het UDS geschonken aan bouwwerken van vóór 1300. Met name de Romaanse periode vormt een boeiend grensgebied tussen bouwhistorie, archeologie en architectuurhistorie. In de geest van het project van H.E. Kubach & A. Verbeek (*Romanische Baukunst an Rhein und Maas*) wordt ieder bestaand of verdwenen gebouw uit die periode van een eigen literatuurlijst voorzien. De begrenzing is nu niet architectuur-historisch, maar topografisch: de Benelux. De eerste pagina van een plaatsnaam geeft steeds een overzicht van dergelijke bouwwerken. Niet alleen de genoemde zes Nederlandse provincies zijn op deze wijze uitgewerkt, België en Luxemburg zijn al uitgebreid gedaan. Ook door het opnemen van Vlaamse bouwkundige termen wordt door het UDS de prille bouwhistorie in het zuiden gestimuleerd.

De stad Utrecht

De opzet van het documentatiesysteem is een goede ondergrond voor een uitwerking van de informatie tot op het niveau van de panden zelf. Vele monumenten in binnen- en buitenland illustreren dit. Toch is de wens geenszins om alle informatie naar Utrecht te halen. Primair dient de ontsluiting decentraal te gebeuren, waarover straks meer. Als voorbeeld kan daarbij wel de stad Utrecht fungeren, alwaar door de vrijwilligers nu al twee decennia aan de ontsluiting van de geschiedenis van de gebouwde omgeving gewerkt wordt. De neerslag daarvan is te vinden in 20 meter ringbanden; een deel daarvan komt op internet. Hoewel het UDS tot nu toe geroemd werd om de prompte levering van tekst en beeld per pand, is, op grond van auteursrechten, de oude 'knipselkrant-opzet' niet zonder meer over te zetten naar internet. Wel zijn alle beschrijvingen van straten door N. van der Monde uit het midden van de 19de eeuw integraal op de site te zien, evenals alle beschrijvingen van middeleeuwse huizen te Utrecht door C.L. Temminck Groll. De eerste publicatie is auteursrechtenvrij, de tweede auteur gaf expliciet toestemming voor deze 'nieuwe publicatie'. Als Utrechtse voorbeelden van de beoogde werkwijze zijn nu op *documentatie.org* te vinden: de *Ambachtstraat*, het *Domplein*, de *Oudegracht* tot en met nummer 100 en de huizen van Het Utrechts Monumentenfonds. Dit geeft een afspiegeling van wat nu al per pand in de

klappers te vinden is: onder meer alle redengevende beschrijvingen van rijks- en gemeentelijke monumenten, alle formulieren van het MIP, alle bouwtekeningen (binnen de singels) van 1852 tot 1907, alle relevante passages uit verslagen van de Gemeentelijke Monumentencommissie en de Commissie Welstand en Monumenten, brieven uit archieven van actiegroepen en passages uit talloze publicaties.

De topografische equivalent van de genoemde 'zoekplaat' vormt de stadsplattegrond, nu dus bedoeld voor het vinden van een onbekend adres. Voor de Oude Stad van Utrecht is deze al beschikbaar. Werkwijze: type *plattegrond Utrecht* en kies rechtsboven 'afbeeldingen'. De plattegrond van de stad kan dan aangeklikt worden. Klik door naar het centrum en naar het aldaar gezochte gedeelte. De huisnummers zijn dan duidelijk te lezen en aanklikbaar: zo komt alle aanwezige informatie over het adres op het scherm. Klik op het scroll-menu en blader door de aanwezige pagina's. Verschijnt er echter 'geen resultaten', kies dan een ander trefwoord (bijvoorbeeld de straatnaam) of reis naar Utrecht om in de klappers te bladeren: daar zal nog jaren veel te vinden zijn wat nog niet is ingevoerd.

De opzet van het UDS is niet ideaal. Het systeem biedt niet het antwoord op alle vragen: andere sites zijn soms beter toegerust voor specifieke vakgebieden. Door samenwerking wordt hier deels in voorzien. Het grootste nadeel van de gekozen werkwijze is echter de bewerkelijkheid. Bij deze wijze van automatiseren gaat niets automatisch. Alles is hand- en denkwerk, dus alleen uitvoerbaar in de vorm van vrijwilligerswerk, ondersteund door professionele begeleiding. Door de afwijkende opzet is het systeem complementair ten opzichte van andere informatiesystemen.

Tot slot

Voor de ontsluiting van de culturele rijkdom van Nederland biedt internet geweldige kansen. Daaraan wordt op vele plaatsen gewerkt. Wie neemt daarbij de touwtjes in handen? Welke centrale instantie heeft het alomvattend overzicht? Het blijkt dat alleen al de topografisch bepaalde gegevens moeilijk centraal zijn aan te sturen. Voor Utrecht lukt dat in Utrecht best. De collecties in Zeist getuigen daarentegen van heel wat misverstanden over adressen in Utrecht.

Kun je heel Nederland wel centraal overzien? Moet je dat willen? Soms wel, maar samenwerking met lokale initiatieven is vaak vruchtbaarder. Een historische vereniging, een enthousiaste afdeling Cultuur op een gemeentehuis zijn vaak beter in staat op internet informatie aan te bieden die de betrokkenen aanspreekt. www.documentatie.org wil één van de sites zijn die de weg wijzen naar hun informatie. Daarbij dienen géén beperkingen opgelegd te worden aan de technische opzet, noch aan de vormgeving van de samenwerkende sites. Dat tast al snel het gevoel van zelfstandigheid, van eigenwaarde aan; het wekt de indruk van bemoeizucht, centralisatie.

Het ideaal is dus niet één centrale site voor cultuur, maar een

Afb. 4. Utrecht - Vredenburg: restant Romaanse kerk van het eerste Catharijneklooster. Foto auteur, 1976.

netwerk van particuliere en overheidsinitiatieven, die in alle vrijheid met elkaar communiceren. Dat gevoel van vrijheid is wezenlijk, zeker voor de vele vrijwilligers, die we hierbij niet kunnen missen. Er is immers nog zo veel werk te doen. De essentie van vrijwilligerswerk dient hierbij uitgangspunt te zijn: werk is alleen werk wanneer je het van iemand moet doen.